NL | EN

ONTDEK WAD
BEWAAR WAD

Ga je mee?

Van:

Gratis

WADDEN REISDAGBOEK

WIE WAD WAAR

Deze bewoners van het Wad delen graag hun favoriete plek met jou. Een plek die van jouw bezoek aan het Waddengebied een rijke ervaring maakt.

Kom jij tijdens je reis een mooie plek tegen die anderen niet mogen missen? Deel 'm via visitwadden.nl/wadbijzonder en vul samen met andere ontdekkingsreizigers de kaart.

Waar zet jij jouw pion?

Een recept, gedicht, ontdekking,
wandelroute, gedachte of ervaring
om te bewaren.

Hier begint jouw reis

Dit reisdagboek is gemaakt voor en door jou

Het begeleidt je door het mooiste natuurgebied van Nederland: de Waddenkust en de eilanden van het UNESCO Waddenzee Werelderfgoed. Het brengt je langs dorpen, kerken, terpen en wierden, de zeedijk en de buitendijkse kwelders. Naar plekken waar de wind door je haren waait, je de zee ruikt en je de vogels ziet neerstrijken. Het laat je kennis maken met de verrassende smaken en verhalen van het Wad.

Er is geen vaste route en geen bucketlist die je moet afvinken. Het Waddengebied is veelzijdig en dynamisch. Altijd in beweging. In ieder seizoen beleef je een ander avontuur. Het Wadden-gebied is het beste decor om de tijd in te verliezen.

Dit boekje is je gids in het gebied en jouw dagboek tijdens de reis. Verzamel herinneringen, ontdek het onontdekte en laat je inspireren.

Duurzaam reizen - 8
Waddenkust - 10
Ontstaan van de Wadden - 12
Strijd om de Wadden - 18
Een kerk als ontmoetingsplaats - 24
Zelf oesters plukken - 26
Smaak van de Wadden - 32
Wad 'n kunst - 38
Wadlopen - 44
Sport - 47
Donkerte - 52
Buitenspelen - 56
Terpen en wierden - 62
Waddenzee Unesco Werelderfgoed - 72
Eilanden en vuurtorens - 76
Sprookjes en sagen - 84
Niet voor Wadjes - 88
Festivals - 90
Jouw herinneringen - 96

Omcirkel jouw interesses

ONTDEK JOUW WADDEN

Geen file, een 'eigen' chauffeur die altijd de weg weet en alle tijd om heerlijk uit het raam te kijken. Zet de auto neer bij een Park and Ride en stap over op het openbaar vervoer! Toch liever op eigen houtje de regio ontdekken? Overweeg dan ook eens om met de fiets, boot of benenwagen te gaan. Door te vertragen zie je meer en heb je een nog fijnere reiservaring.

BEWAAR WAD

REIS BEWUST

Waar je ook voor kiest

Sustainable travel

No traffic jams, your 'own' personal driver who always knows the way and plenty of time to look out the window. Park your car at a Park and Ride and hop on public transport! Would you rather discover the region on your own? Then why not go by bike, boat or on foot?

Hier waait de wind, en kunnen dromen groeien Hier drijven wolk
ruimte in je hoofd. Hier reikt een hemel hoger dan de mens n
Hier fluisteren, de golven
waar je in gelooft Hier
vliegen vogels die
zich niet met jou
bemoeien Hier
waait de wind
en kunnen
drome

Noord-Holland

Noordwest-Friesland

Het Bildt

Noordoost-Friesland

Afsluitdijk

Lauwersmeer

Waddenland

Eemsdelta

Oldambt

ONTDEK DE WADDENKUST BEWAAR WAD

Wat ga jij ontdekken?
Waar heb jij van genoten?

Van Paal 0 bij het Noord-Hollandse Den Helder tot de Kiekkaaste bij het Groningse Nieuwe Statenzijl. De Nederlandse Waddenkust beslaat ruim 225 kilometer, verspreid over de drie noordelijke provincies. Negen regio's en vijf eilanden met ieder hun eigen unieke kenmerken en bijzonderheden om te ontdekken. Van buitendijkse zilte natuur, het weidse poldergebied en het eeuwenoude terpen- en wierdenlandschap, tot bijzondere streekproducten. Om het Waddengevoel te ervaren, hoef je de veerboot niet eens te pakken. Langs de Waddenkust van Noord-Holland, Friesland en Groningen is geen dag hetzelfde. Het enige dat je hoeft te doen, is genieten.

visitwadden.nl/waddenkust

Wadden coast
The Dutch Wadden coast covers more than 225 kilometres, spread over three northern provinces. Each region has its own unique characteristics and fascinating things to discover. You don't even have to take the ferry to experience the Wadden feeling. The only thing you have to do is enjoy!

GROOTSTE GETIJDENGEBIED TER WERELD

Het Waddengebied is niet alleen het stuk Nederland dat aan de Waddenzee grenst. Het is een internationaal natuurgebied dat van Den Helder tot het Deense Esbjerg reikt, en het is het grootste getijdengebied ter wereld. Door eb en vloed van de Noordzee ontstaan hier platen en geulen die elke dag veranderen. In deze dynamische Waddendelta zijn die getijden zelfs zo sterk aanwezig, dat je bij eb over de zeebodem kunt wandelen naar de Waddeneilanden.* En dát is uniek.

Maar dit is niet het enige dat deze regio zo speciaal maakt. De overblijfselen van onze eeuwenlange strijd tegen het water en bodemvondsten uit de VOC-tijd maken er ook een cultuur-historisch boekwerk van, vol verhalen die ons verleden duiden.

Als het gaat om flora en fauna is het gebied met geen ander te vergelijken. Het ondiepe, relatief warme water van de Waddenzee is een kraamkamer van al het bijzonders wat hier in en op het water leeft. Dankzij eb en vloed is het een belangrijk broedgebied voor vogels die zich tegoed doen aan de krabbetjes, slakken en garnalen.

De Waddenzeedijk vormt de scheiding tussen het zoute zeewater en het zoete water van de rivieren. Daar waar het zoete en zoute water in contact met elkaar komen noemen we een estuarium. Deze trechtervormige uitmondingen in de zee vind je nog in de Dollard in Groningen, het enige overgebleven estuarium van de Waddenzee. Het estuarium van de Lauwers, Amstel, Middelzee en Zuiderzee zijn verdwenen door het aanleggen van dijken en dammen. De Afsluitdijk is daar een bekend voorbeeld van. Wie weet wat de toekomst zal brengen voor dit bijzondere stukje landschap. Komen er nieuwe dijken, ophogingen of andere innovaties om de stijgende zeespiegel tegen te gaan? Eén ding is zeker: het Waddengebied is altijd in beweging.

visitwadden.nl/ontstaan

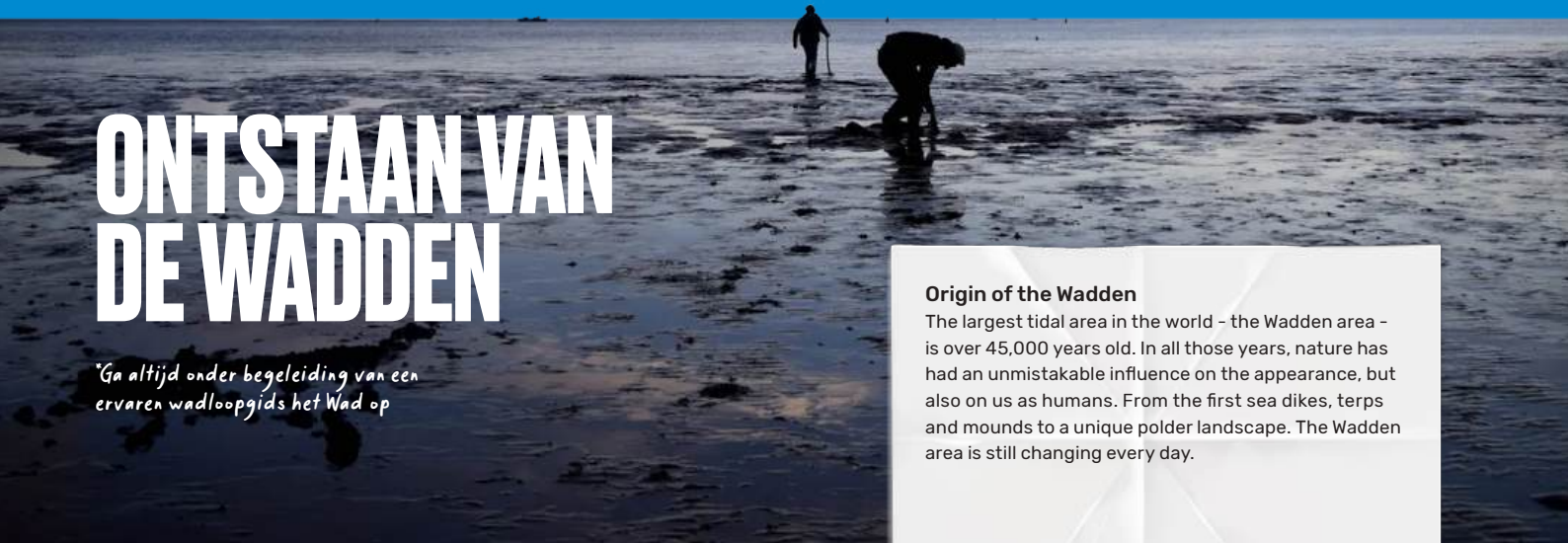

ONTSTAAN VAN DE WADDEN

*Ga altijd onder begeleiding van een ervaren wadloopgids het Wad op

Origin of the Wadden

The largest tidal area in the world - the Wadden area - is over 45,000 years old. In all those years, nature has had an unmistakable influence on the appearance, but also on us as humans. From the first sea dikes, terps and mounds to a unique polder landscape. The Wadden area is still changing every day.

NOORD-HOLLAND

KOP VAN NOORD-HOLLAND

Strik je veters en neem een flesje water mee. Jouw reis door de Kop van Noord-Holland staat op het punt te beginnen. Een unieke Waddenkust met militaire vestingwerken zoals *Fort Kijkduin*[1] en *de Atlantikwall*[2], boordevol bijzondere verhalen.

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/noordholland

The Kop van North Holland is a small part of the Wadden coast that's chock-a-blockwith both history and nature. On the western side you'll find Den Helder, proud home of the Royal Netherlands Navy (Koninklijke Marine). A bit further on lies the border between the North Sea and the Wadden Sea, at Paal 0. This is where a natural landscape that stretches from De Razende Bol to the former Wadden Island of Wieringen begins.

Bekijken: Waddenbelevingspunt
Eten & drinken: De Koffiesilo in Stroe / Helderse Jongens
Overnachten: Het Bos Roept / Camping Waddenzee
Cultuur snuiven: Wieringer Eilandmuseum Jan Lont

Ten zuiden van Den Helder zijn restanten gevonden van een oude torp. Deze torp (in Friesland bekend als terp en in Groningen als een wierde) zou de grootste van Noord-Holland zijn geweest. (Zie P62 voor meer terpen en wierden)

Aan de westelijke kant van de regio vind je de havenstad Den Helder. Vanwege de strategische ligging is de stad altijd interessant geweest, en niet alleen voor de Hollanders. De Franse keizer Napoleon liet in Huisduinen de grote stelling Fort Kijkduin bouwen. Ruim 125 jaar later was het een belangrijk onderdeel van de Atlantikwall, een Duitse verdedigingslinie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Den Helder werd daardoor doelwit van vele bombardementen. Na de oorlog werd de stad nieuw leven ingeblazen. In 1948 werd het de thuishaven van de Koninklijke Marine.

Vanaf kustdorp Huisduinen wandel je heerlijk naar bijzondere plekken. Zoals Paal 0, waar de grens tussen de Noordzee en de Waddenzee ligt. Het Unesco Werelderfgoed Waddenzee begint dus hier. Op de toppen van de duinen kijk je uit over de hoge zandplaat De Razende Bol, terwijl Lange Jaap - de vuurtoren - over je schouders meegluurt. Wil je vogels spotten neem dan een kijkje in *het Natuurinformatie-centrum Balgzand 't Kuitje*[3].

Razende Bol

Enkele kilometers verderop vind je de sfeer van de Wadden-eilanden. Wieringen was zo'n honderd jaar geleden nog een eiland. En niet zo'n kleintje ook. Wieringen kent vele dorpen zo-als Hippolytushoef, Oosterland, Westerland en *Den Oever*[4], de thuishaven van vissersschepen.

Het Pratende Huis

"What they have to teach you at school, they don t teach you and what they do teach you is of no use to you for the rest of your life. Eels don t speak English."

"Wat ze je moeten leren op school, leren ze je niet en wat ze je leren, daar heb je je hele leven niks meer aan. Palingen spreken toch geen Engels."

Jan Rotgans,
Visser op Wieringen

Bezoek het dijkmagazijn en luister naar de stem van de dijkwachter in Het Pratende Huis. In de bijbehorende podcast hoor je hoe het landschap is gevormd door het water. (open vanaf september 2023)

STRIJD OM DE WADDEN

De groene geur van dennennaalden, het geluid van krakende takken in de wind, de ruisende zee op de achtergrond... Tijdens je wandeling door de bossen van Terschelling maken je zintuigen overuren. Tussen het groene natuurgeweld verschijnt een grijs muurtje. Je herkent de bunker meteen. Het is één van de velen op het eiland en in het Waddengebied, allemaal overblijfselen van de Atlantikwall uit de Tweede Wereldoorlog. De 3000 kilometer lange verdedigingslinie van de Duitse bezetter loopt van Noorwegen tot aan Spanje. De imposante Tigerstelling waar je op af loopt, markeert het strategische belang van het Waddengebied.

Maak een reis door de tijd en ontdek het militaire erfgoed van het Waddengebied op visitwadden.nl/strijd.

Battle for the Wadden

The Wadden area has been strategically important for centuries. Remnants of this are still visible in the landscape. These bunkers form the 3000-kilometre-long defence line of the Atlantic Wall. Take a journey through time and discover the military heritage of the Wadden area. Discover the Battle for the Wadden.

AFSLUITDIJK

Met een visje achter de kiezen, vervolg je je reis. De oversteek van Noord-Holland naar Friesland doe je natuurlijk via de Afsluitdijk. Een knap staaltje werk waar de hele wereld van opkeek. Sinds 1932 sluit deze dam de voormalige Zuiderzee af van de Waddenzee, waardoor het IJsselmeer ontstond. In aanvulling op de kwetsbare dijken binnen het IJsselmeer ligt er nu een 32 kilometer lange veilige dijk. Tegenwoordig is het - naast een snelle manier om naar de andere kant te komen - ook een populaire plek voor kitesurfers. Vanaf 1 mei t/m 1 oktober zie je hier geregeld kleurrijke zeilen en kites voorbij komen.

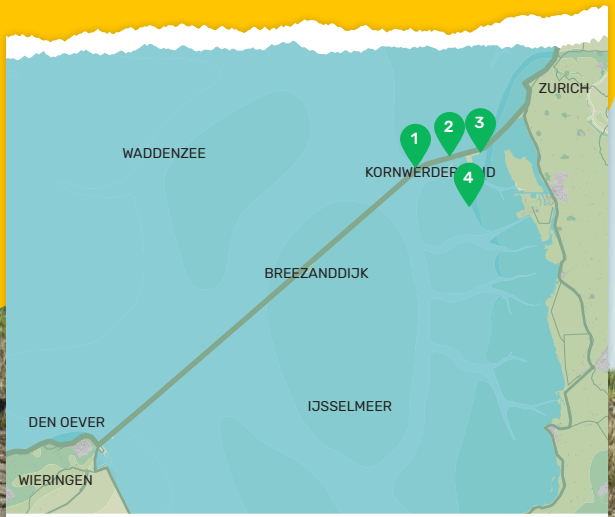

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/afsluitdijk

The Afsluitdijk is one of the most iconic examples of Dutch Delta Design. This structure has closed off the IJsselmeer from the Wadden Sea since 1932. You can visit the Afsluitdijk Wadden Center or the unique fish migration river during the day and admire the Gates of Light by artist Daan Roosegaarde when darkness falls.

Bekijken: Breezanddijk
Eten & drinken: Afsluitdijk Wadden Center
Overnachten: Camping 't Wad
Cultuur snuiven: Kazemattenmuseum

WADDEN BEKIJKEN BEWONDEREN

Het Kazemattenmuseum is de enige plek in Europa waar in de meidagen van 1940 de Duitse Blitzkrieg vastliep. Slechts 225 Nederlandse soldaten wisten zo'n 17.000 Duitsers tegen te houden.

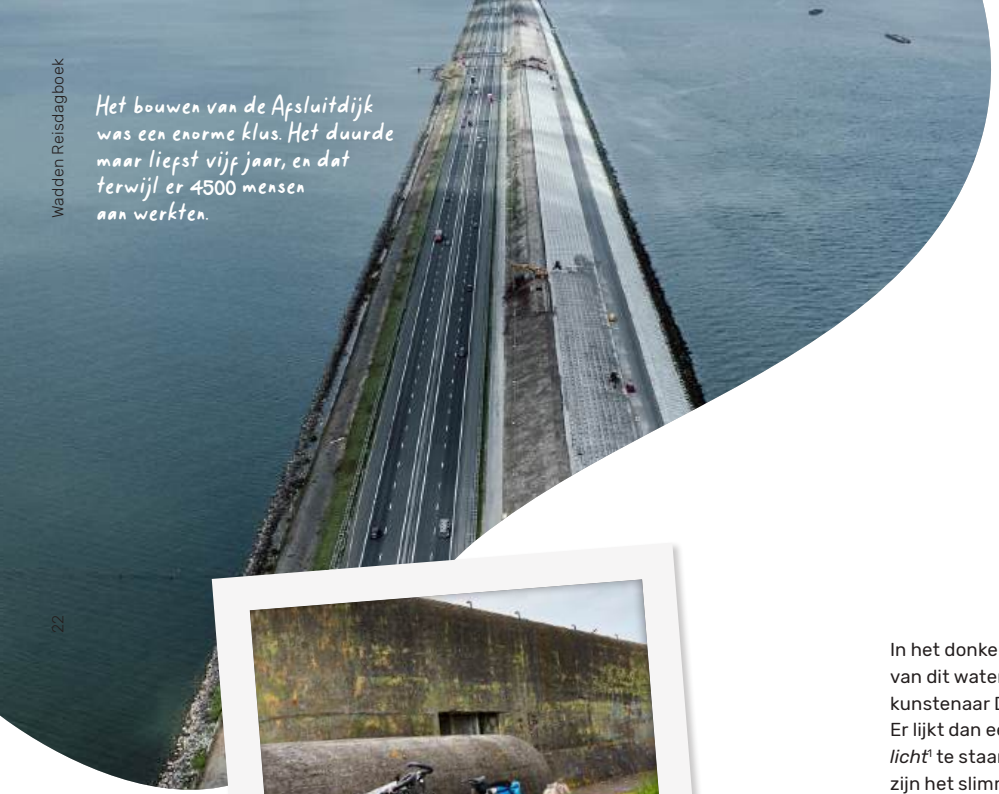

Het bouwen van de Afsluitdijk was een enorme klus. Het duurde maar liefst vijf jaar, en dat terwijl er 4500 mensen aan werkten.

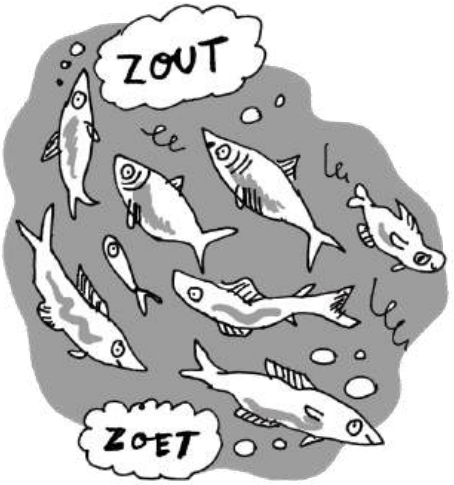

In het donker lichten de sluizen van dit waterwerk op dankzij kunstenaar Daan Roosegaarde. Er lijkt dan een echte *poort van licht*[1] te staan, in werkelijkheid zijn het slimme reflectoren die naar je terug schijnen. Rij je met daglicht over de dijk, dan word je getrakteerd op een prachtig uitzicht over het IJsselmeer.

De Afsluitdijk is niet alleen een beschermende dijk van verbinding tussen Noord-Holland en Friesland. Het is ook een toeristische trekpleister. Bezoekers komen voor *het Afsluitdijk Wadden Center*[2], *het Kazemattenmuseum*[3] of het Vlietermonument.

De duizenden bezoekers die de Afsluitdijk aandoen zijn niet de enige passanten hier. Voor miljoenen vissen vormde de Afsluitdijk een barrière voor hun trekroute van het IJsselmeer naar de Waddenzee. Niet voor niets is hier een *vismigratie-rivier*[4] gerealiseerd, waardoor vissen ongestoord van zout naar zoet water kunnen zwemmen en vice versa. Dit unieke kunstwerk is vanaf eind 2024 open voor bezoekers.

EEN KERK ALS ONTMOETINGSPLAATS

In de verte zie je hem boven alles uit prijken. De robuuste toren die ieder uur van zich laat horen, waakt trots over het dorp. Als een vertrouwd baken in het landschap. De zware houten deur van de kerk opent moeizaam en een bekende, aardse geur komt je al gauw tegemoet. Wat van buiten zo robuust is, blijkt van binnen licht te zijn. Je ziet houtsnijwerk, gekleurde ramen en een hoog plafond van gewelven. Je hoort alleen je eigen voetstappen over de stenen vloer klinken en je blijft even staan om de stilte te horen. Wat een rust.

visitwadden.nl/kerken

A church as meeting place

The Wadden area has an abundance of medieval churches that adorn the horizon and are most definitely worth a visit. The doors are often already open, but feel free to borrow the key from the neighbours if they're not.

Het Waddengebied is rijk aan middeleeuwse kerken. Ze tekenen hier de horizon en zijn een bezoekje zeker waard. Vaak staat de deur al open. Leen gerust de sleutel bij de buren. Sommige kerken zijn nog in religieus gebruik, anderen hebben een nieuwe functie gekregen. Bijvoorbeeld als locatie voor tentoonstellingen, theater, lezingen en muziek. In een aantal kerken kun je zelfs goddelijk wegdromen in een van de 'heilige kamers'.

Fiets de route 'Langs de kerken' in het Waddengebied en laat je verwonderen. Samen vormen de kerken het grootste museum van Nederland.

ZELF OESTERS PLUKKEN

Zit de 'R' in de maand? Dan is het tijd voor wilde oesters, rechtstreeks geplukt van het wad. Van september tot en met april zijn ze het lekkerst.

Rond 1980 dook de Japanse oester voor het eerst op in de Waddenzee en de soort verspreidde zich al snel over het gebied. Inmiddels zijn er meerdere oesterbanken te vinden in het Waddengebied. Bij laagwater vallen de oesterbanken droog en kun je onder begeleiding zelf oesters plukken.

Ga altijd met een ervaren gids op pad. Deze heeft een vergunning om met jou het wad op te gaan. Zo blijft het veilig, is de ervaring nóg leuker door de prachtige vissersverhalen en pluk je verantwoord.

Pick your own oysters

Have you ever tasted oysters you picked in the Wadden Sea yourself? They're by far the most delicious September through April. The Japanese oyster was discovered in the Wadden Sea for the first time in 1980. Since then you can find multiple oyster beds throughout the area. These oyster beds dry up at low tide and you can pick them yourself with the help of an experienced guide. Bon Appétit!

MET ONDER ANDERE DEZE GIDSEN KUN JE WADOESTERS PLUKKEN:

Lauwersoog - 't Ailand en Jaap Vegter
Den Oever - Wad Anders
Paesens Moddergat - Stichting Oan 'e dyk
Hippolytushoef - De Groot Recreatie
Terschelling - De Oesterfabriek, Flang en Puur Terschelling
Texel - Tesselse Oesterman
Ameland - Hendrik Oud

NOORDWEST-FRIESLAND

WESTERGO

Wolkom! Je bent aangekomen bij de Friese Waddenkust. Het noordwesten van Friesland was ooit het dichtstbevolkte gebied van West-Europa en de sporen daarvan zijn nog altijd terug te zien in de twee historische steden van deze regio: Franeker en Harlingen.

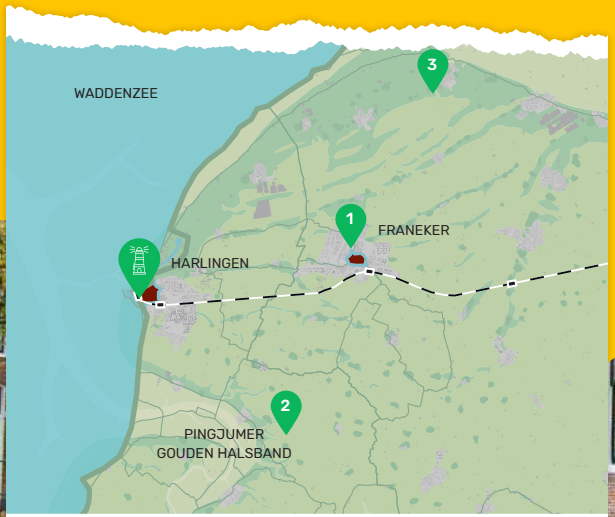

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/noordwest-friesland

Northwest-Friesland was once the most densely populated area in Western Europe. Today it's mainly known for two of its amazing cities: the port city of Harlingen and historic Franeker. The same amount of history can also be found in the rural areas. Impressive churches are scattered across Northwest Friesland; the Groate Kerk in St.-Jacobiparochie is just one of them.

Bekijken: De Walvis fontein
Eten & drinken: Eetcafé Nooitgedagt
Overnachten: Lutje Lollum
Cultuur snuiven: Het Hannemahuis

WADDEN FIETSEN SLAPEN

Wat ga jij ontdekken?

De geschiedenis van Harlingen, dé zeehavenstad van Friesland, beleef je op zijn mooist tijdens een wandeling. Terwijl de zilte lucht van de Waddenzee in je neus prikt, loop je langs de prachtige pakhuizen en gevels. Je kunt er heerlijk shoppen en vindt er cafeetjes met voor ieder wat wils. Je kunt natuurlijk ook de veerboot naar Vlieland of Terschelling pakken. Bewaar die trip vooral voor later, want Harlingen ademt zoveel geschiedenis, daar moet je de tijd voor nemen.

Dat geldt ook voor de voormalige academiestad Franeker. De stad van Eise Eisinga. Hier bouwde de amateur-astronoom een *planetarium*[1] in zijn eigen woonhuis, waar het nog steeds hangt én loopt. Frjentsjer - zoals de Friezen de stad noemen - is daarnaast onlosmakelijk verbonden met de kaatswedstrijd de PC. Ieder jaar vindt hier de oudste sportklassieker van Nederland plaats.

Ten zuiden van de steden ligt *de Pingjumer Gouden Halsband*[2], één van de oudste dijksystemen. Noordwest-Friesland is rijkelijk gevuld met kerken. Een opvallende kerk vind je in het dorpje St.-Jacobiparochie. De Groate Kerk is tegelijkertijd het begin van *het Jabikspaad*[3], een pelgrimsroute van 130 kilometer. Die hoef je natuurlijk niet in één keer te wandelen, want je hebt eerst nog een heel stuk Friesland te ontdekken!

Franeker was dankzij de Academie van Friesland eeuwenlang een officiële universiteitsstad. Tot Napoleon kwam. Onder zijn bewind werd de universiteit in 1811 opgeheven.

SMAAK VAN DE WADDEN

De zilte lucht en rijke bodem zorgen dat het Waddengebied barst van de verrassende streek-producten. Kom volop genieten van de smaak van de Wadden.

PASTA MET GARNALEN UIT ZOUTKAMP

visitwadden.nl/garnalenpasta

Voor 2 personen

250 gram verse spaghetti
150 gram garnalen uit Zoutkamp
2 tenen knoflook
2 sjalotjes
1 bosje verse krulpeterselie
1 hand vol zeekraal
2 eetlepels extra vergine olijfolie
1 citroen
peper en zout

De smaak van Noord-Holland
Liefhebbers van een lekker visje halen in de kop van Noord-Holland hun hart op. En ook van het land is er genoeg lekkers te vinden. Hier haal je je streek-producten bij de boer op het erf.

De smaak van Friesland
Langs de Friese waddenkust zie je de overgang van wad naar kwelder. Vruchtbare grond voor landbouw en koeien. Doe je tegoed aan typisch Fries lekkers, van kaas tot bier.

De smaak van Groningen
Van het rijke graanverleden tot aan duurzame visserij. De waddenkust van Groningen heeft smaak. En bij veel producten krijg je ook nog eens mooie verhalen.

visitwadden.nl/smaak

Taste of the Wadden
The salty air and fertile soil ensure that the Wadden region is bursting with surprising regional products. Both on the islands and the coastal region. Come and relish the magnificent flavours of the Wadden.

HET BILDT

OUDE EN NIEUWE BILDTDIJKEN

Van Franeker naar Dokkum. Schaatsers noemen dit stuk van de Elfstedentocht ook wel de Hel van het Noorden. Deze lange rit richting het noordoosten gidst je door een uitgestrekt kleigebied. Een gebied met zelfs een eigen taal. Waar ben je? Je bent op het Bildt.

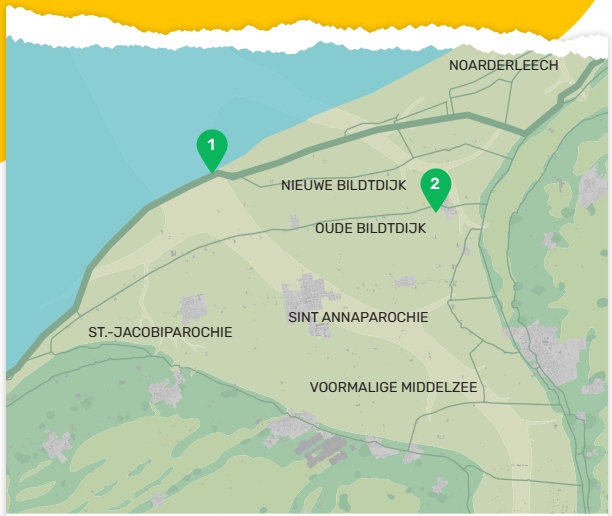

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/hetbildt

One of the oldest polders in the Netherlands: Het Bildt. A few villages and hamlets make up this region in northern Friesland. The residents - the Bilkerts - are a proud people with their own language: Bildts. You'll mainly recognise the region from the delicious Bildtstar potato and the Oudebildtdijk, the longest inhabited dike in the Netherlands.

Bekijken: Zwarte Haan
Eten & drinken: The Friezinn
Overnachten: Het Lage Noorden
Cultuur snuiven: De Groate Kerk

Voorheen maakte het Bildt deel uit van de Middelzee, die tot ver in Friesland reikte. Deze slenk van de Middelzee verlandde als gevolg van het aangevoerde slib. In 1505 werd een begin gemaakt met het bedijken en inpolderen van de Middelzee-slenk. De Bilkerts - zoals de inwoners worden genoemd – kwamen van oorsprong uit Holland en Friesland. Een trots hardwerkend volk dat Bildts spreekt, een mix tussen het Hollands en Fries. Het Bildt telt een aantal dorpen en buurtschappen zoals Sint Annaparochie en *Zwarte Haan*[1]. Tot 1948 vertrok vanuit hier de boot naar Ameland, de komst van de Afsluitdijk deed de watergeul zó veranderen dat de haven verhuisde naar Holwerd.

De naam "het Bildt" komt van opgebild, wat opgeslibd betekent. Je bent ook niet 'in' het Bildt maar 'op' het Bildt. Dit gebied is vooral beroemd vanwege de vruchtbare grond. Hier groeit de bekende Bildtstar. Deze overheerlijke aardappel kun je proeven bij de vele boerderijen langs *de Oude en Nieuwe Bildtdijk*[2]. Met 12 kilometer is het de langste bewoonde dijk van Nederland. Het maakt van deze streek een prachtige plek om te fietsen. Met aan de ene kant de kwelders van het Waddengebied en opvallende dijkhuisjes, en aan de andere kant de talloze boerderijen. Op een zonnige dag is het genieten van al deze vergezichten. Geen wonder dat die Bilkerts zo trots zijn!

"When I go get the cows to milk in the summer, I look at the nature around me and I'm really happy."

"Als ik in de zomer de koeien haal om te melken, kijk ik naar de natuur om me heen en ben ik echt gelukkig."

Ilse Boersen,
boerin op zuivelboerderij
De Wieringer

WAD'N KUNST

visitwadden.nl/kunst

Wadden Art

Thanks to the impressive vistas and unique villages and towns, the Wadden area is a source of inspiration for many artists, writers and sculptors. You can see, read or listen to the culmination of all this inspiration throughout the entire area. Like the Sense of Place projects or the many poems, paintings, photography or other art forms. Let the Wadden area inspire you too.

Het Waddengebied is dankzij de indrukwekkende vergezichten en bijzondere dorpen en steden een inspiratiebron voor verschillende kunstenaars. Schrijvers maken inspirerende verhalen, schilders zetten hun ezel op de zeedijk voor zonsopgang en beeldhouwers vangen de essentie van het gebied in hun werk. Verspreid over het hele gebied zie, lees of hoor je de resultaten van deze inspiratie. Zo vind je verschillende projecten van Sense of Place, dat zich inzet voor landschapskunst, terug in het landschap. Ga op zoek naar kunstobjecten zoals Wachten op hoog water of De Nollen. Ook ervaar je het gevoel van het gebied in gedichten, schilderijen, fotografie of andere kunstvormen van natuurliefhebbende kunstenaars.

Laat je ook inspireren door het Waddengebied.

Kunst- en Natuurproject De Nollen

Schilder hier iets met modder

NOORDOOST-FRIESLAND

Je reis langs de Friese Waddenkust brengt je in het noordoosten. Grenzend aan het Nationaal Park Lauwersmeer, bevind je je in een fascinerend deel van de Waddenkust.

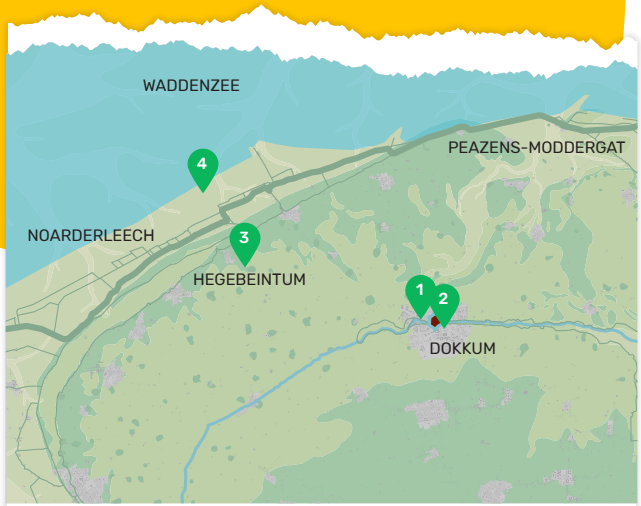

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/noordoost-friesland

Welcome to Northeast Friesland where the Wadden Sea is always at your doorstep. You can feel it in the former port city of Dokkum and small but atmospheric villages like Peasens-Moddergat. Beyond the villages you'll discover a wondrous environment where you can do some bird spotting or travel through time along the historic mound landscape.

Bekijken: Boeddhistisch Centrum
Eten & drinken: Hotel de ABDIJ Dokkum
Overnachten: it Dreamlân
Cultuur snuiven: Terp fan de Takomst

Klaar? Laat je boekje en natte voeten drogen op de zeedijk.

Meten is weten!
Hoe snel stijgt of daalt het water eigenlijk?

Zet je reisdagboek in het water, houd de tijd bij en geniet van het uitzicht.

Vloed

10 cm

5 cm

Eb

Dokkum ken je misschien wel van de Elfstedentocht. Deze bijzonder gezellige stad is veel meer dan *het keerpunt*[1] van deze Friese schaatstocht. De bolwerken en grachtenpanden, *de Bonifatiuskapel*[2] en de Admiraliteit; je vindt hier historie genoeg. Daarnaast kun je in Dokkum je hart ophalen in knusse winkelstraatjes, fijne terrassen en speciale bierbrouwerijen.

Wanneer je Dokkum verlaat en verder richting het noorden trekt, verandert niet alleen het landschap, ook het type dorpjes. Het plattelandse verruilt zich voor zeekust, en dat zie je. Zo kom je al gauw bij het bijzondere Paesens-Moddergat. Dit tweelingdorp vol dijk- en vissershuisjes zit bijna tegen de Waddenzee aan geplakt. Steek de dijk over, begroet de grazende schapen en stap regelrecht het wad op. Heb je stevige schoenen aan? Loop dan vooral een stukje verder richting de Peazemerlannen. Deze slikvelden en kwelders geven je een weergaloos uitzicht op de Waddenzee.

Vieze voeten gekregen? Maak hier een afdruk als bewijs!

Liever geen vieze modderschoenen? Maak dan een reis door de tijd en ontdek het terpenlandschap. Eeuwen geleden zijn deze kunstmatige hoogtes aangelegd door de bevolking ter bescherming tegen de zee. De hoogste terp vind je in *Hegebeintum*[3], waar een Middeleeuwse kerk de horizon bepaalt. Enkele kilometers verderop vind je de jongste terp: *de Terp fan de Takomst*[4]. Trotse dorpsbewoners van Blije lieten hier een buitendijkse terp bouwen om de verbinding met de Waddenzee weer terug te krijgen. Zo zie je maar: terpen zijn van alle tijden.

Iedere avond, klokslag tien voor tien, hoor je de klokken van Dokkum waarschuwen dat de stadspoorten dicht gaan. De poorten zelf zijn er niet meer, maar de luidende klokken zijn een bijzondere herinnering.

WADLOPEN

Je zet je eerste stap op de bodem van de zee, terwijl de zon richting de horizon zakt. Je linkervoet blijft steken in het slik dat je schoen slurpend het wad in trekt. Je benen zijn koud en tot aan je knieën zwart. Het uitzicht maakt alles goed. Net was hier nog overal zee, nu bestaat het uitzicht uit niets anders dan slik, zandplaten en vrije lucht. De zonsondergang laat de lucht oranje, paars, rood en blauw kleuren, waar een silhouet van de eilanden in de verte zwart tegen afsteekt. Dit moment is ónvergetelijk.

Op het Wad is de natuur de baas. De omgeving kan snel veranderen: storm, terugkerend water, optrekkende mist. Ga daarom altijd met een getrainde gids op pad. Dat is veiliger, beter voor de vogels en ook leuker. De gids vertelt je alles wat je wilt weten over dit bijzondere Unesco Werelderfgoed.

Zwerftochten, wandelen naar een eiland of struinen over een zandplaat. Met kinderen of in een groep. Het kan allemaal.

visitwadden.nl/wadlopen

Hiking on the mudflats
At low tide, part of the Wadden Sea 's bed is dry. This is the moment to go mudflat walking with a guide. You can truly enjoy the overwhelming silence while walking on the seabed. Along the way you'll discover why the Wadden Sea is a UNESCO World Heritage Site.

WAT TREK IK AAN?

Kleding die vies mag worden en snel weer droogt
Korte broek
Winddichte regenjas
Muts of pet tegen de zon of kou
Hoge gympen die je strak kunt veteren

WAT NEEM IK MEE?

Droge kleding en schoenen (voor na de tocht)
Handdoek in een waterdichte plastic zak
Zonnebrandcrème en een zonnebril
Voldoende eten en drinken
Eventueel een tas voor de natte kleding

"What we have here is so beautiful, but also very fragile. I want to show people that."

"Wat we hier hebben is zo prachtig, maar ook heel kwetsbaar. Dat wil ik mensen laten zien."

Wim Spijk,
Wadloopgids

GA LEKKER WAD SPORTEN

Met je voeten in het slik, surfen op de golven, fietsen in de natuur of paardrijden op het strand. In het Waddengebied is genoeg te beleven voor de beweeglijke avonturier. Sommige sporten zijn hier toch net even wat anders dan anders. Het proberen waard.

Kaatsen
Een typisch Friese balsport. Twee teams van drie spelers strijden om de winst. Je handpalm gebruik je als een racket om de bal terug te kaatsen.

Sliksleeën
Met een houten slee roetsj je door het slik over het Wad. Vroeger gebruikten vissers de slikslee als voertuig. Tegenwoordig zijn er zelfs kampioenschappen.

Elfstedentocht
Tijdens écht koude winters schaats je 200 kilometer langs de elf steden van Friesland. Omdat de laatste tocht in 1997 plaatsvond, zijn er genoeg alternatieven om de route te ervaren. Zoals op de fiets, wandelend, kanoënd, suppend of op de step.

Yoga op het Wad
Yoga doet meer met je wanneer je het beoefent in de buitenlucht. En waar kan dat beter dan met uitzicht op de Waddenzee? Voel je helemaal zen met een groep zeehonden op de achtergrond.

visitwadden.nl/sport

Mudflat sports to the max
The Wadden area has plenty to offer the active adventurer. Mudflat walks, surfing, cycling or horseback riding. Try something completely different and have a go at Frisian handball, whiz down the mudflats in a sled, skate or cycle the Elfstedentocht (Eleven cities tour) or become completely Zen during a yoga session on the mudflats.

LAUWERSMEER

Toen de Lauwerszee in 1969 werd afgesloten, kon niemand voorspellen dat dit Nationaal Park een van de mooiste natuurgebieden van Nederland zou worden. Niets-vermoedend loop je hier op de bodem van de voormalige Lauwerszee. Natuurliefhebbers kunnen er hun hart ophalen dankzij dramatische vergezichten op de horizon en de inspirerende natuur. Heb je je verrekijker al in de aanslag? Vogelspotten kan hier als nergens anders.

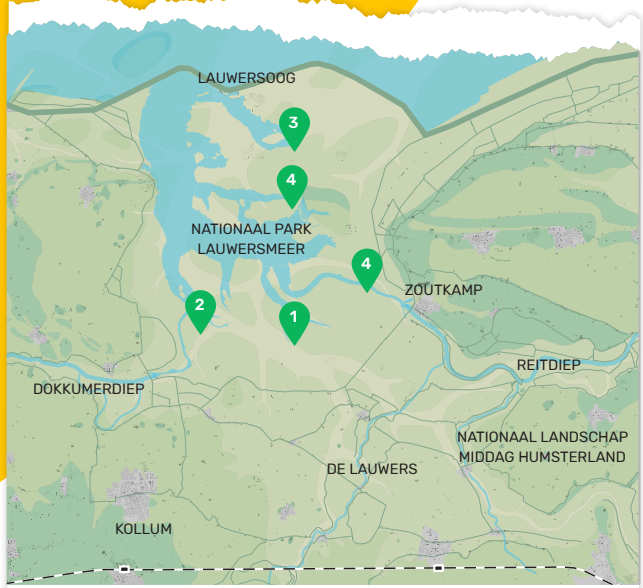

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/lauwersmeer

When the Lauwerszee Sea was closed off in 1969, no one could have predicted that the Lauwersmeer Lake area would become one of the most beautiful nature reserves in the Netherlands. Enjoy rambling through the rugged nature of what was once the seabed. The National Park is a paradise for birdwatchers. And you can experience true darkness in the Dark Sky Park.

Bekijken: Uitkijktoren De Reiddomp
Eten & drinken: Visrestaurant 't Ailand
Overnachten: De Schreiershoek
Beleven: Beleefroute Het WasWadPad

Heb jij de Flying five al gespot?

- ☐ Brandgans
- ☐ Lepelaar
- ☐ Bruine kiekendief
- ☐ Kemphaan
- ☐ Blauwborst

- ☐ .....
- ☐ .....
- ☐ .....

Welke vogels heb je nog meer gespot?

Van lepelaars en roerdompen tot tureluurs en brandganzen: het Nationaal Park Lauwersmeer is een eldorado voor vogelaars. Met een beetje geluk spot je zelfs de “vliegende deur”, een zeearend met een spanwijdte van maar liefst tweeënhalve meter. En ook als je geen ervaren spotter bent, valt er genoeg te zien. Vanuit een van de vele *vogelkijkhutten*[1], *uitzichtpunten*[2] en zelfs vanaf het water ontdek je wat hier rondvliegt én -loopt. Want niet alleen vogels gedijen hier goed. Tijdens je wandeling in dit gebied zie je ook konikpaarden, galopperend in de verte. En even verderop staan Schotse hooglanders op hun gemakje te grazen. Eén ding is duidelijk, het is een waar paradijs en het barst hier van de dieren.

Met ontelbaar veel wandelpaden is het Nationaal Park een heerlijk gebied om overdag in rond te dwalen. En misschien nog wel mooier bij nacht. Want het Lauwersmeergebied is ook een *Dark Sky Park*[3]. Ver weg van kunstmatige lichtbronnen is het hier ‘s nachts zo donker, dat je juist álles ziet. Bij helder weer fonkelen duizenden sterren aan de hemel. Je kunt ze het allerbeste zien vanaf een van *de hemelplatforms*[4]. Bewandel de Dark Sky route en ontdek de sterrenbeelden die schitteren aan de lucht. Stap in de duisternis van de natuur en ervaar de donkerte van de Wadden.

De nieuwste aanwinst in het Nationaal Park is uitkijktoren De Reiddomp. Vanaf dit 25-meter hoge bouwwerk ervaar je hoe een zeearend het Lauwersmeergebied ziet.

DONKERTE

In het donkerste donker zie je de eerste vijftien minuten geen hand voor ogen. Wel hoor je van alles. Je trekt je kraag nog wat hoger en sluit je ogen. Gakkende ganzen zingen in de verte, de wind laat blaadjes ruisen en een vleermuis schiet voorbij. Dan doe je je ogen weer open. Je went aan het donker en begint steeds meer te zien. Leg je hoofd in je nek en vergaap je aan de sterrendeken boven je. Duizenden fonkelende sterren sieren de lucht. Zelfs de nevel van de Melkweg is zichtbaar.
Dít is donkerte.

Vroeger gebruikten mensen de sterren om te navigeren, vandaag mag je er gewoon van genieten. Want in het Waddengebied kun je nog echte donkerte ervaren. Hier is het zó donker dat je alles ziet. Doe een nachtelijke excursie met de boswachter, maak een wandeling door een Dark Sky Park, ga sterrenkijken of buiten slapen!

visitwadden.nl/donkerte

ERVAAR DE DONKERTE IN HET WADDENGEBIED:

* Dark Sky Park Lauwersmeer
* Dark Sky Park De Boschplaat Terschelling
* Zwarte Haan
* Sterrenwacht Ulrum
* Broken Jug, Harlingen
* Starbarn Wieringer Eilandmuseum Jan Lont
* Duisternisduinen, Schiermonnikoog

ONTDEK MEER DONKERE PLEKKEN MET DE DARK SITE FINDER OF KIJK OP WWW.NACHTVANHETWAD.NL

Darkness in the Wadden
You can experience true darkness in the Wadden area. It's so dark you can see clear as day. Take a night-time excursion with the ranger, take a walk through a Dark Sky Park, go stargazing or sleep under the open sky!

Tips:
Kies een nacht met nieuwe maan, omdat de volle maan de hemel (te)veel verlicht
Neem warme kleding mee, 's nachts koelt het vaak snel af

STERRENBEELDEN LENTE

DONKERTE

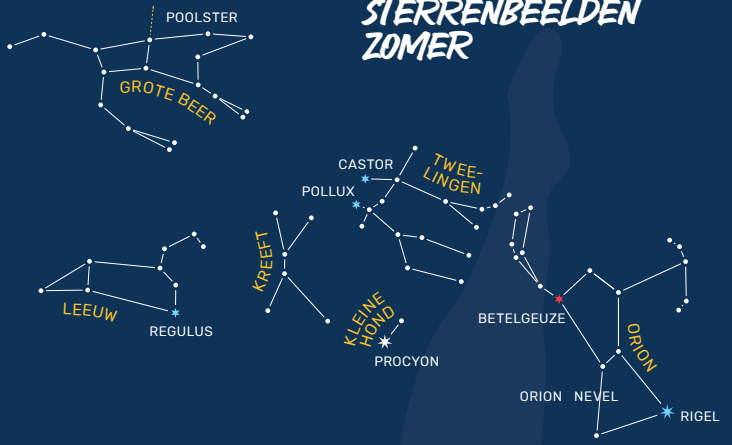

STERRENBEELDEN ZOMER

STERRENBEELDEN HERFST

Kijk naar de weersvoorspelling en kies een heldere nacht uit

STERRENBEELDEN WINTER

In het Waddengebied krijgt buitenspelen een heel nieuwe betekenis. Klauteren, struinen, sluipen, plonsen, vies worden en heel veel ontdekken... Ga op avontuur! Het Waddengebied is leuk voor groot én klein.

Ontdek wat in het water leeft

Ben je wel eens op de steigers van een jachthaven op je buik gaan liggen? Als je goed kijkt, zie je onder het bruine hout van alles voorbij schieten. Harders, zeenaalden, krabbetjes en wuivende wieren. Met een mossel aan een knijper en een touwtje in je hand kun je krabbetjes vissen. Of pak een emmertje havenwater. Kijk maar eens hoeveel leven er in een litertje water zit! Uitgekeken? Vergeet dan niet om alles weer terug in het water te gooien. Dan kunnen alle beestjes hun weg weer vervolgen.

Psst! kijk voor meer info op visitwadden.nl/kinderen

VIEZE HANDEN VAN AL DAT SPELEN? HIGH FIVE!

GA JE MEE OP ONTDEKKINGSTOCHT?

WADDENLAND
HET HOGELAND

Welkom in Waddenland, waar de Waddenzee zichtbaar invloed heeft op het landschap en de bewoners. De vele havens onderstrepen het: hier ben je aan de Waddenkust. *Noordpolderzijl*[1] is de kleinste zeehaven van Nederland en in de haven van Lauwersoog proef je de lekkerste vis direct uit de Waddenzee. De veerboot naar Schiermonnikoog vaart hier ook uit.

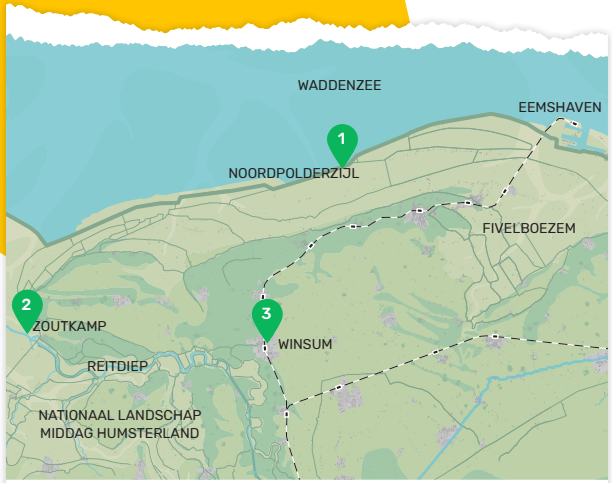

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/waddenland

In Waddenland, the Wadden Sea influences the landscape, the people and the villages. Here you'll find the smallest open seaport in the Netherlands and the largest seaport in the Northern Netherlands. Fascinating places like the fishing village of Zoutkamp and the historic mound village of Winsum give you an unforgettable glimpse into the Waddenland of yesteryear.

Bekijken: Noordkaap
Eten & drinken: Herberg Restaurant Molenrij
Overnachten: B&B de Hugt
Cultuur snuiven: Openluchtmuseum Het Hoogeland

Kun je geen genoeg krijgen van het nautische dat deze streek te bieden heeft, zet dan een bezoek aan het kleurrijke vissersdorpje *Zoutkamp*[2] op je lijstje. Ze noemen het ook wel de garnalenhoofdstad van Nederland. Wanneer je het dorp binnenkomt vóél je het visserijverleden. Het is dan ook de aangewezen plek om een visje te eten.

In het verre verleden kwam de zee in het Hogeland verder landinwaarts. De Groningers lieten zich er niet door wegjagen en bouwden kunstmatige heuvels om hoog en droog te kunnen wonen. Deze 'wierdendorpen' kom je nog overal in Waddenland tegen. De kerktorens van deze dorpen tekenen de voormalige kustlijn aan de horizon.

Het wierdendorp Winsum mag je zeker niet overslaan, want met 59 rijksmonumenten is er op elke straathoek wel iets te zien. Authentieke molens, oude woonhuizen, historische boerderijen en karakteristieke bruggetjes. Het is dan ook niet voor niks dat *Winsum*[3] in 2020 door de ANWB werd uitgeroepen tot het allermooiste dorp van Nederland.

Wierdendorp Winsum

"Bezoekers die een rondje fietsen kletsen soms spontaan met een buurman die ze vertelt over het leven hier. Dat zijn toch onbetaalbare vakantieherinneringen?"

Anita Oosting,
eigenaresse B&B en
Camping Lentemaheerd

Doodstil werd in 2005 uitgeroepen tot mooiste plaatsnaam van Nederland. Je denkt vast dat het naar de stilte verwijst, maar eigenlijk betekent het de brug van Doode.

"Visitors who cycle around sometimes chat spontaneously with a neighbour who tells them about life here. Those are priceless holiday memories, don't you think?"

TERPEN EN WIERDEN

Terps and mounds

You see them everywhere. Small villages that rise above the flat land on small hills. Terps and mounds. Artificial hills that were created to survive in this rugged area. Some terps and mounds grew into entire villages while others were simply a stage for the church built on top of them.

Je ziet ze hier overal. Dorpjes die op kleine heuvels boven het vlakke land uitsteken. De Friezen noemen ze terpen en in Groningen zijn het wierden. Het zijn kunstmatige heuvels die ontstonden om te kunnen overleven in dit ruige gebied met vruchtbare kleigrond. Maar bij overstromingen moesten de bewoners van dit gebied zichzelf en hun vee in veiligheid brengen. Om toch te kunnen overleven op plekken die regelmatig onder water stonden, bouwden ze brede heuvels om hoog en droog op te kunnen wonen. Sommige terpen en wierden groeiden uit tot hele dorpen, andere bieden alleen een podium voor de kerk die erop gebouwd is.

visitwadden.nl/terpen-wierden

EEMSDELTA

EEMS DOLLARD

Wapperen je haren voor je ogen? Dan ben je gearriveerd in het vlakke Eemsdelta. Pak hier de fiets en vul onderweg je fietstassen met al het lekkers dat boeren, tuinders, telers, branders en brouwers hier maken. Want al fietsend ontdek je hier niet alleen het mooie landschap. Ook lekkers zoals de Groningse fruitteelt langs de voormalige *Fivelboezem*[1]. Dus zet je voeten op de pedalen. Hopelijk heb je wind mee.

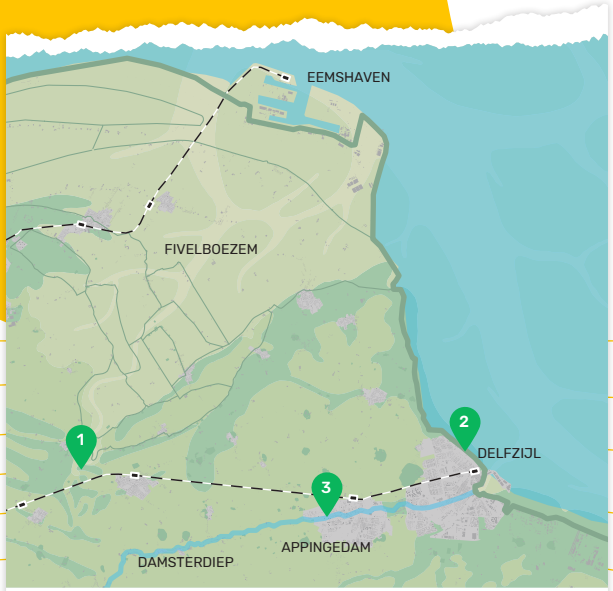

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/eemsdelta

You'll discover countless villages in Eemsdelta, each with their own unique character. The green environs surrounding the villages boast a rich cultural history. Ideal for a bike trip. Visit Appingedam with the famous 'hanging kitchens'. And discover the port city of Delfzijl, still one of Groningen's most important connections with the Wadden Sea.

Bekijken: Strand Delfzijl
Eten & drinken: Restaurant De Basiliek
Overnachten: Landgoed Ekenstein
Cultuur snuiven: Museum Helmantel

Je boodschappenlijstje voor onderweg

De rivier de Eems, bij Delfzijl, eiste een paar jaar geleden een opmerkelijk slachtoffer: een graafmachine. Het ligt nog altijd begraven op de bodem van de rivier.

"THET NOG NOOIT, NOG NOOIT ZO DONKER WEST OF TWER ALTIED WEL WEER LICHT"

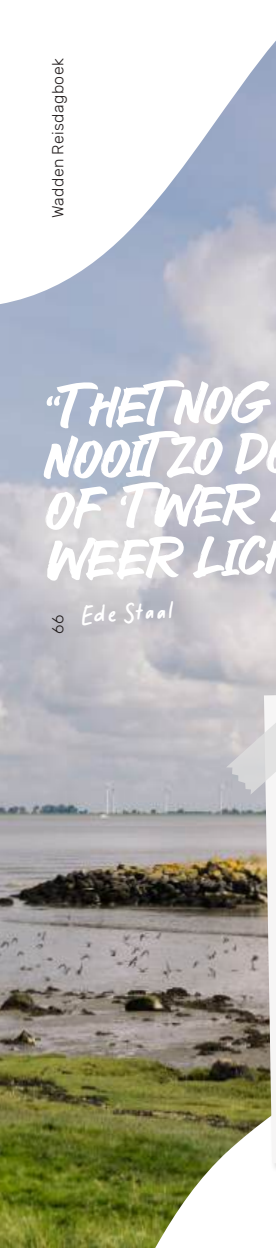

Hangende keukens van Appingedam

Plak hier iets wat je gevonden hebt in Eemsdelta

De historische havenstad Delfzijl is een bezoek waard. In de zestiende eeuw was hier een zeehaven en nog altijd is het één van de belangrijkste verbindingen van de stad Groningen met de Waddenzee.

Ook kunst speelt een opvallende rol in Delfzijl. In en rond het hart van de stad kom je allerlei kunstwerken tegen. Zoals *het monument voor Ede Staal*[2]. Ede is zonder twijfel de bekendste zanger uit Groningen. Op de tien meter hoge zuil op de dijk staat de tekst van 'Credo - Mien bestoan', één van Staals bekendste liedjes.

Eemsdelta is ook een plek van historie en dat zie je terug in de dorpen, zoals in Appingedam. De beroemde *'hangende keukens'*[3] van Appingedam hangen als een soort erkers boven het Damsterdiep. Wat kun je anders doen, wanneer je meer woonruimte nodig hebt en je huis ingeklemd staat tussen bebouwing en het water? Dan bouw je een deel ervan gewoon boven het water. Innovatief, dat kun je wel zeggen.

Dat geldt ook voor het dijkenlandschap tussen Delfzijl en Eemshaven. Een prachtig natuurgebied met nieuwe dijksystemen, zoals de dubbele dijk. Hier vind je voor de kust van de Eemshaven ook het vogelbroedeiland Stern, een plek waar vogels een veilige plek vinden om te leven en rustig te broeden.

OLDAMBT

DE GRAANREPUBLIEK

Wie Oldambt zegt, zegt graan. Het wuivende goud leverde Oldambt steenrijke herenboeren met statige boerderijen op en het bracht ook lokaal communisme en enorme fabrieken van rood baksteen.

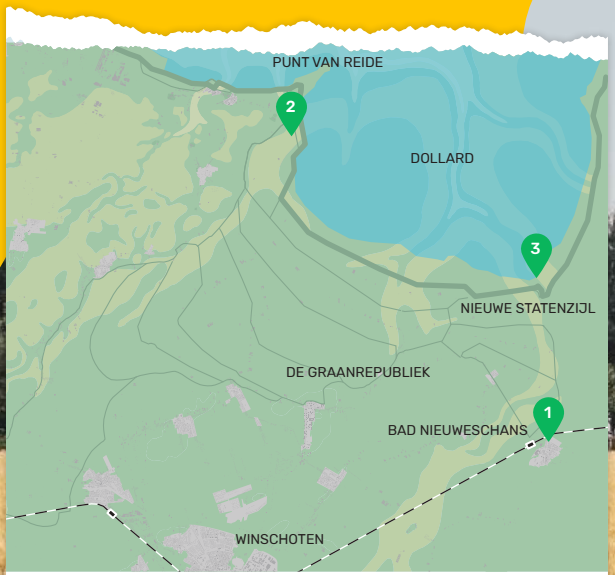

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/oldambt

Oldambt and grain are practically synonymous. So it's with good reason it's called the 'Grain Republic'. A great deal of sowing and cultivating is done again today. And there's an abundance of marshlands and polders. Like at Punt van Reide. This is a peninsula full of salt marshes where nature has free reign and birds soar free.

Bekijken: De Kiekkaaste
Eten & drinken: Boerderij Hermans Dijkstra
Overnachten: Hotel Termunterzijl
Cultuur snuiven: De Graanrepubliek

De kloof tussen arm en rijk was hier duidelijk zichtbaar. De laatste jaren is er in deze "graanrepubliek" een bescheiden revolutie gaande. De landbouw viert hoogtij, er wordt weer volop gezaaid, geteeld, gemout, gebrouwen, gebakken en gestookt. Al dit graan kun je proeven in een oude stoomlocomotievenloods die is omgedoopt tot *De Graanrepubliek*[1]. In Oldambt blazen ze oude gebouwen wel vaker nieuw leven in. Zo kreeg niet alleen de loods een nieuwe bestemming; een historische strokarton-fabriek kreeg een nieuwe functie als locatie voor Grasnapolsky, een jaarlijks terugkerend muziekfestival.

Graanrepubliek

SLUIT JE OGEN EN LUISTER VOOR 5 MINUTEN NAAR DE GELUIDEN OM JE HEEN... WAT HOOR JE?

Het gouden graan is niet het enige dat de regio van Oldambt typeert. Ook kwelders en polders vind je er volop. Door overstromingen en stormvloeden, ontstond hier in de vijftiende eeuw de Dollard, een unieke zeearm van de Waddenzee. Dit is het gebied van de verdronken dorpen, naar schatting zijn ruim 30 dorpen van de kaart verdwenen. De ontmoeting tussen het zoete water van de Eems en het zoute water van de Waddenzee maakt de natuur in dit gebied uniek.

Midden in de Dollard ligt Punt van Reide. Een schiereiland vol kwelders, waar de natuur vrij spel heeft. In deze oase van rust leven allerlei soorten vogels. Het water is als de kraamkamer van de Waddenzee. Zeehondenmoeders zwemmen via de Eems richting de zandbanken vlakbij de kust, om daar in alle rust hun jongen te krijgen. Van achter *de Zeehondenkijkwand*[2] of vanuit vogelkijkhut *De Kiekkaaste*[3], kun je de dieren goed zien zonder dat je ze stoort. Dus vergeet je verrekijker niet en ontdek Oldambt.

Ooit gehoord van Oosterreide, Westerreide, Fletum of Torum? Het zijn slechts vier van de vijfentwintig verdronken dorpen. Stuk voor stuk opgeslokt door de Dollard.

WADDENZEE UNESCO WERELDERFGOED

SINDS 2009

Het Waddengebied is het grootste natuurgebied van Nederland en herbergt een wildernis die zijn weerga niet kent: de Waddenzee. Altijd in beweging, geen minuut is gelijk en geen dag is hetzelfde.

Wereldwijd is de natuur van de Waddenzee zó bijzonder en belangrijk dat het in 2009 de Werelderfgoedstatus van Unesco kreeg. Door deze erkenning staat de Waddenzee op gelijke voet met beroemde natuurgebieden als Yellowstone Nationaal Park in de Verenigde Staten en Great Barrier Reef in Australië. De Waddenzee heeft deze status verkregen omdat het - volgens de Verenigde Naties - voldoet aan drie Uitzonderlijke Universele Waarden. Deze waarden draaien om het landschap dat steeds opnieuw wordt gevormd en waar het (samen)leven zich aanpast aan de de wisselende omstandigheden. Hierdoor is de Waddenzee van groot belang voor veel dier- en plantsoorten.

Wadden Sea UNESCO World Heritage Site since 2009
It's the largest nature reserve in the Netherlands: the Wadden area. You won't find wilderness like this anywhere else. The nature here is both so extraordinary and important that it became a UNESCO World Heritage Site in 2009. This award puts the Wadden Sea in the same class as famous nature reserves like Yellowstone National Park in the United States and the Great Barrier Reef in Australia.

ERECODE VOOR WADLIEFHEBBERS

Al ruim 20 jaar bestaat er een Erecode voor het Waddengebied. Doordat jij je aan deze code houdt is er niet alleen plek voor jou; ook onze dieren kunnen er van genieten.

1. Houd minimaal 30 meter afstand van vogels en zeehonden. Kom je dichterbij? Dan kan dat leiden tot stress bij deze dieren, roof van hun jongen of voedseltekorten.
2. Ben je aan het varen? Ga dan pas van boord als vogels - die op de waterlijn foerageren - zijn verdwenen. Zo kunnen de dieren in alle rust hun kostje opscharrelen en hebben ze voldoende energie.
3. Zorg voor de natuur en vermijd afgesloten natuurgebieden, wat staat aangegeven op zeekaarten en in het gebied zelf. Hier bevindt zich kwetsbare natuur.
4. Bewaar je afval en gooi het in de prullenbak. Zo draag jij bij aan een schoon en gezond Waddenzee Werelderfgoed.
5. Vaar rustig en praat zachtjes. Veel dieren vluchten voor hard geluid, dat ver gedragen kan worden over water. Sssssttt :)
6. Houd het donker ook écht donker. Duisternis is één van de oerkwaliteiten van het Waddengebied, net als stilte en ruimte. Geniet ervan en tel de sterren.
7. Honden zijn welkom. Ze moeten alleen wel aangelijnd blijven. Zo hoeven vogels en zeehonden zich geen zorgen te maken.
8. Kitesurfen mag in de aangewezen kitesurfgebieden. Je vindt ze op nederlandsekitesurfvereniging.nl

Stap op de boot en laat de drukte achter je.
De Waddeneilanden staan garant voor ontharaasten en uitwaai
De eilanden die samen de noordelijke grens van
Nederland vormen hebben een uniek
karakter. Het eilandgevoel wat
ieder van de vijf eilanden
oproept is echt iets wat je moet
er bezocht, dan zien we je
vast weer terug!

Tijdens de reis naar het eiland voel je het al. De wind in je haren, de zilte zeelucht in je neus en de zon die door het water op je gezicht schittert. Terwijl je het vaste land achter je laat, verdwijnt ook de waan van de dag. Hier kun je tot rust komen en meedeinen op het ritme van het eilandleven. De Waddeneilanden zijn dé plek om lekker uit te waaien, te genieten van de natuur, verrassende smaken te proeven, op ontdekkingstocht te gaan en vooral heel veel buiten te zijn.

visitwadden.nl/waddeneilanden

The Wadden islands are the perfect place to get a breath of fresh air, enjoy nature, taste surprising flavours, go on a voyage of discovery and, above all, spend lots of time outdoors. And don't forget to visit the lighthouses. These beacons of light guide the way in the darkness.

ONTDEK DE WADDENEILANDEN BEWAAR WAD

VUUR TORENS

Het zijn de iconische bouwwerken van de Waddeneilanden: vuurtorens. Bakens van licht die de weg wijzen in de nacht. Allemaal met een eigen verhaal, geschiedenis en look.

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/vuurtorens

TEXEL

Het is het grootste Waddeneiland en je hoeft er maar twintig minuten voor op de boot te zitten. We hebben het over Texel. In het uitgestrekte landschap van dit eiland vind je een handvol fijne dorpjes, activiteiten voor iedere dag van het jaar en heel veel natuur. *Nationaal Park Duinen van Texel*[1] beslaat zelfs meer dan een kwart van het eiland. Ook kent het eiland een heel eigen geschiedenis, en daar vertellen de Texelaars maar al te graag over in een van de acht musea.

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/texel

Texel is the largest of the Dutch Wadden islands. It has lively villages, loads of fun activities and outings and, most of all, lots and lots of nature. The Duinen van Texel National Park, for example, covers a quarter of the island. Texel is known for its soft wool, craft beers and lamb.

Op Texel komen de invloeden van landschap en cultuur tot uiting in bijzondere schapenkaas, zilte groenten en Texelse bieren zoals Bruuzer, Skeepekop of Slufter Bok. Een bezoek aan een bierbrouwerij mag dan ook niet ontbreken tijdens een bezoek aan dit eiland.

Net wat te veel van al dat lekkers genoten en behoefte aan wat frisse beweging? Dan zit je met ruim 30 kilometer strand en 140 kilometer fietspad gebeiteld. Er valt zoveel te ontdekken op Texel. Zoals *De Slufter*[2]: een uniek en ongekend mooi natuurgebied in Nationaal Park Duinen van Texel. Let op: het is een beschermd broedgebied voor duizenden vogels, dus slechts het zuidelijke gedeelte is open voor bezoekers. Daar vind je in de duinen een rolstoel-toegankelijk uitkijkpunt en richting de geul zijn wandelpaden gemarkeerd die dankzij een speciale speurtocht ook voor kinderen een leuke uitdaging zijn.

Wil je het bezoek afsluiten met een dierbaar souvenir? Dan is een item van Texelse schapenwol een goede keus. Texel staat namelijk bekend om de uitmuntende schapenwol die ze hier produceren. Het eiland telt dan ook meer schapen dan mensen, en daar doen de locals hun voordeel mee. De schapenwol is zacht én isolerend. Daardoor is het warm in de winter en lekker koel in de zomer.

"You hear the water sloshing under your SUP and the birds all around you. And in the spring those big dragonflies fly in front of you. I always feel relaxed on the water."

"Je hoort het water onder je sup klotsen en de vogels om je heen. En in het voorjaar vliegen van die dikke libellen voor je uit. Op het water vind ik altijd rust."

Loesanne Velstra,
eigenaar en sup-instructeur bij Wetterkr8

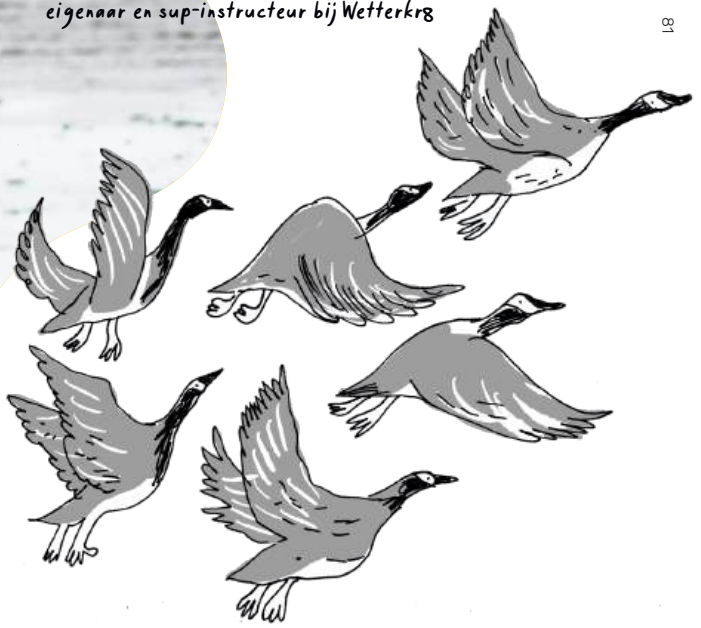

VLIELAND

Wanneer je vanuit havenstad Harlingen de boot neemt richting Vlieland, begint de ontspanning al aan boord. Anderhalf uur lang kun je je verheugen op het kleinste Waddeneiland van Nederland, waar je vooral veel rust en natuur zult vinden. En één dorp.

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/vlieland

On the smallest Wadden Island you'll find nature galore and one small village as your home base. People share the island with the birds. You see them everywhere. Like the Kroon's Polders, which you can only visit with a guide. Culture is also abundant here. Dream away with Slauerhoff's poetry or visit the Into The Great Wide Open festival.

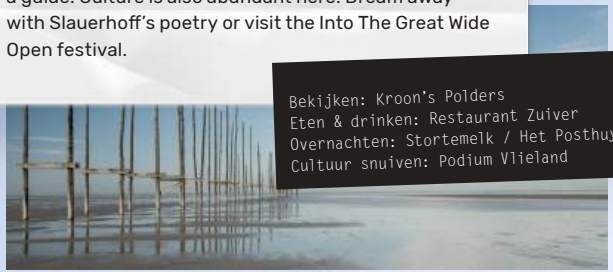

Bekijken: Kroon's Polders
Eten & drinken: Restaurant Zuiver
Overnachten: Stortemelk / Het Posthuys
Cultuur snuiven: Podium Vlieland

De inwoners van Vlieland delen het eiland met de vogels. Grutto's, kloeten, kiekedieven… Je ziet ze overal vliegen. De rust die je hier als mens ervaart, is er ook voor de vogels. Met kilometers strand, duin en gras is het goed toeven op Vlieland. Niet voor niets noemen ze het hier de 'Sahara van het Noorden'.

Tussen 1898 en 1934 werden op Vlieland stuifdijken aangelegd om het achterland beter tegen de zee te beschermen. Het leverde het eiland nieuw land op: Kroon's Polders. Tegenwoordig is het een walhalla voor planten en vogels. Er broeden zelfs meer dan 60 vogelsoorten. Vrij betreden mag dan ook niet. Gelukkig kun je het natuurgebied bezoeken onder begeleiding van een gids. Zo worden de vogels niet gestoord en leer jij de omgeving nog beter kennen.

Vlieland biedt met al die rust en ruimte ook veel inspiratie. Bijvoorbeeld voor dichter Slauerhoff, die als kind Vlieland vaak bezocht. Zijn hele leven schreef hij over het eiland en de zee. Wie goed om zich heen kijkt, vindt her en der delen van Slauerhoff's gedichten. En ook voor jou is er genoeg inspiratie op te doen. Bijvoorbeeld wanneer je in september het festival Into The Great Wide Open bezoekt. Tijdens dit duurzame festival leef je op van muziek, kunst en theater. En dat allemaal in de inspirerende omgeving van de Vlielandse natuur.

SPROOKJES EN SAGEN

Wadden fairy tales and sagas
You're probably familiar with the stories of Little Red Riding Hood or Hansel and Gretel. But have you ever heard of Rixt van 't Oerd? The Doodemanskisten (Dead Man's Chests) or the Sommetjes? The Wadden area has a plethora of myths, sagas and legends. Step into the magical world of the Wadden fairy tales.

Je bent vast bekend met de verhalen van Roodkapje of Hans en Grietje. Ooit gehoord van Rixt van 't Oerd? Van de Doode-manskisten of de Sommetjes? Het Waddengebied zit bomvol mythes, sages en legendes. Op alle Waddeneilanden én langs de Waddenkust worden ze al eeuwenlang verteld. Van Texel tot Spiekeroog. En van generatie op generatie. Het zijn verhalen waarvan we nog steeds niet zeker weten of ze waar zijn. Al kun je er genoeg bewijs van terugvinden in het landschap. Als je maar goed kijkt.

Stap in de wereld van Waddensprookjes.

visitwadden.nl/sprookjes-sagen

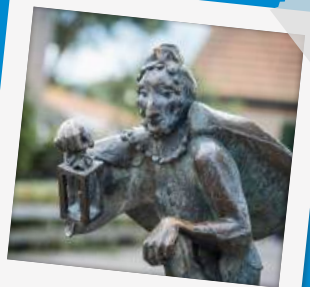

"Je bent continu met de natuur bezig. De fantastische luchten, het eb en vloed, stromingen van het water, wind door je haren. Het is altijd anders, iedere dag is anders."

Arie Jan Koeman, schipper

"You're constantly working with nature. The fantastic skies, the ebb and flow, currents of the water, wind in your hair. It's always different, every day is different."

TERSCHELLING

Je reis door het waddengebied vervolgt zich richting Terschelling, het eiland dat veel mensen kennen van het theater- en kunstenfestival Oerol. Ieder jaar tovert het festival het eiland tien dagen lang om tot één groot natuurpodium voor theatermakers, kunstenaars en muzikanten. De overige 355 dagen per jaar is het eiland ook een prachtige plek voor liefhebbers van cultuur en natuur. De rijke geschiedenis van Terschelling is nog overal terug te zien én je vindt hier één van de twee Dark Sky Parken die Nederland heeft.

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/terschelling

You've reached Terschelling. The island is home to the world famous Oerol festival and is the birthplace of Willem Barentsz. The local delicacy is the cranberry, which you can find growing wild here. You don't have to look far to find that nature: eighty percent of the island consists of forest, beaches, dunes, salt marshes and heathland.

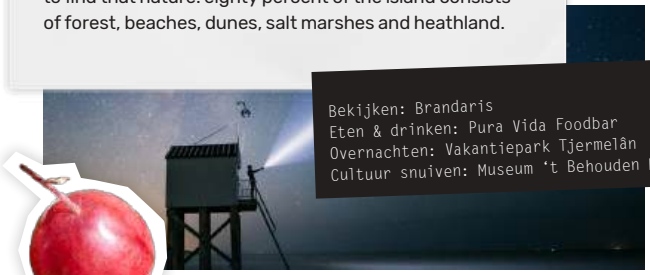

Het eiland is de plek waar de wereldberoemde zeevaarder en ontdekkingsreiziger Willem Barentsz geboren is. Dat zie je op het eiland terug in de vele verwijzingen, zoals *Maritiem Instituut 'Willem Barentsz'*[1] of Museum *'t Behouden Huys*[2], waar Barentsz' laatste verblijfplaats op Nova Zembla volledig is nagebouwd.

Terschelling heeft overigens nóg een beroemde bewoner: *de cranberry*[3] of grote veenbes. Volgens legendes werd tientallen jaren geleden tijdens het jutten - waarbij je het strand afspeurt naar aangespoelde schatten - een vat cranberries gevonden. Sindsdien hoort het kleine besje bij het eiland. Het staat er zelfs bekend om.

Heel logisch dus, dat de Terschellingers het in veel van hun lokale lekkernijen verwerken.

Dat besje groeit in de Terschellinger natuur, en daar is veel van! Het eiland bestaat voor maar liefst tachtig procent uit bossen, strand, duinvalleien, kwelders, polders en heide. Aan de meest oostelijke kant van het eiland ligt het Europees Natuurreservaat en Dark Sky Park De Boschplaat. Dankzij het gebrek aan lichtvervuiling vind je hier nog échte duisternis. Overdag is het een populaire zonnebaadplek van zeehonden, die hun dikke buik hier kunnen opwarmen aan de zon, terwijl om hen heen duizenden vogels hun eieren uitbroeden.

NIET VOOR WADJES

De Wadden zijn een beleving, hoe de wind ook waait. Na een dag buiten in het waddengebied, voelt je gezicht als herboren. Want bij een flinke uitwaai-sessie, krijg je hier een gratis peeling van Moeder Natuur. Ben je een echte doorbijter? Neem dan ook een korte duik in de zee. Het is goed voor je immuunsysteem én je wordt er blij van. Vooral in de wintermaanden. Dan zijn de elementen nog intenser, de luchten nog kleurrijker en de nachten gevuld met talloze sterren.

BUITENACTIVITEITEN IN DE WINTERMAANDEN:

- WADLOPEN*
- OESTERS RAPEN*
- PAARDRIJDEN OP HET STRAND
- STRANDJUTTEN
- MOUNTAINBIKEN
- OF NIETS, LEKKER UITWAAIEN

*Tip: ga op pad met een gids voor de mooiste verhalen. En wel zo veilig.

Not for Seassies

The Wadden Sea is an experience no matter which way the wind blows. After a day outside in the Wadden area, your face will feel rejuvenated. Because a good session in the fresh air is like getting a free peeling from Mother Nature. Are you a real go-getter? Then take a quick plunge in the sea. It's great for the immune system and you'll feel happy as a clam.

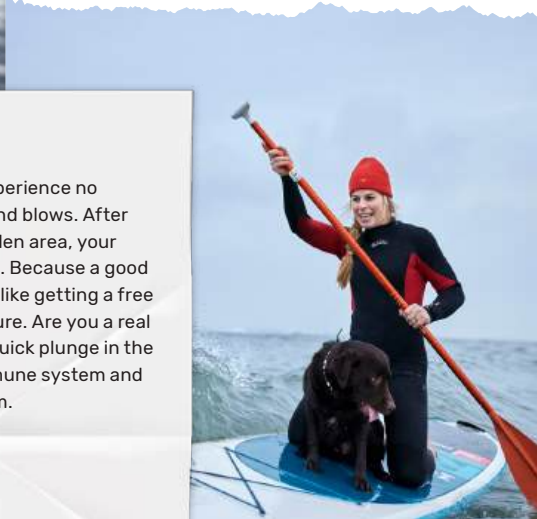

FESTIVALS

KOP IN DE WIND, VOETJES VAN DE VLOER

Festivals
As plentiful as the Wadden area's landscape are, so is its cornucopia of festivals. You'll find all kinds of different festivities the whole year round. From small-scale cosiness to big, famous names.

Veel mensen kennen de Wadden vooral van duinen, dijken, terpen en wierden. En zo rijk als het is aan landschappen, is het ook aan festivals. Het hele jaar door vind je er verschillende soorten feestelijkheden. Van kleinschalige gezelligheid tot grote, beroemde namen. Ontdek de bruisende energie van deze festivals.

OEROL TERSCHELLING - JUNI
Tien dagen lang is het eiland één groot podium voor theatermakers, muzikanten en kunstenaars met het landschap van Terschelling als decor.

MADNES AMELAND - JUNI
Bij dit surf-, skate-, cultuur- en muziekfestival op het strand kun je wel heel veel doen en beleven. Natuurlijk sluit je de dag af met muziek.

HONGERIGE WOLF GRONINGEN - JULI
Verspreid over het hele terrein ontdek je op strobalen de ruwe schoonheid van nieuwe muziek. Bandjes, theater, beeldende kunst, literatuur én lekker eten.

INTO THE GREAT WIDE OPEN VLIELAND - SEPTEMBER
Een festival middenin de natuur op Vlieland met muziek, beeldende kunst, film, uitdagende kinderactiviteiten en voldoende rust en ruimte.

SCHIERMONNIKOOGFESTIVAL SCHIERMONNIKOOG - MAART & OKTOBER
Een tweejaarlijkse festival boordevol klassieke muziek. Met in het voorjaar de focus op jong talent en in het najaar op kamermuziek.

TERUG NAAR HET BEGIN GRONINGEN - JUNI
Dit festival vindt plaats in kleine kerken op fietsafstand van elkaar. De magische plekken maken van elke voorstelling een unieke belevenis.

Meer festivals ontdekken?
Kijk op visitwadden.nl./festivals.

AMELAND

Ameland was ooit de thuishaven van kapiteins en walvisvaarders. Het is een eiland met een rijke geschiedenis waarin de natuur altijd de baas bleek en waar de rood-witte vuurtoren je de weg wijst. Verdwalen gaat je hier dus niet lukken.

In 1871 kon je vanaf de vaste wal via een aangelegde dam naar Ameland lopen. Het plezier was van korte duur. In 1882 slokte de zee de dam op.

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/ameland

The rich history of Ameland, once home to whalers, is reflected in the characteristic villages with centuries-old fishermen's houses and quaint little shops. But it's the island's extensive nature that reigns supreme. Like in Het Oerd, a nature reserve with the extraordinary 24-metre high Oerdblinkert. Have no fear of getting lost here, the unmissable lighthouse is always there to guide the way.

Bekijken: Kunstmaand en Proefmaand Ameland
Eten & drinken: Sjoerd Ameland
Overnachten: De Vlindertuin
Cultuur snuiven: Amelander Musea

Hollum, Ballum, Nes en Buren zijn de karakteristieke dorpen van Ameland die met hun historische vissershuisjes de sfeer van honderden jaren geleden uitademen. In die tijd kende het eiland trouwens nog meer dorpen. De dorpjes Sier, Swartwoude en Oerd zijn alledrie verdwenen door de opkomst van jonge duinen. De namen Sier en Oerd vind je tegenwoordig nog terug op de veerboten.

De naam Oerd, waar kennen we die nog meer van? Aan de oostelijke kant van het eiland vind je het gelijknamige *natuurgebied*[1]. Het dorpje Oerd verdween daar door de eeuwen heen onder de inmiddels metershoge duinen. Tegenwoordig is het een beschermd natuurgebied, met de 24-meter hoge Oerdblinkert als hoogste duin. Met mooi weer kun je vanaf hier de skyline van Leeuwarden zien, dat midden in Friesland ligt. Maak je een stevige wandeling over het Oerd en komt de wind uit het noord-westen? Heel misschien hoor je dan zelfs het gejammer van *Rixt*[2], de mythische heks van het eiland.

Bijkomen van een stevige wandeling doe je natuurlijk in Ballum, dé plek voor een Amelander Nobeltje. Dit beroemde likeurtje - naar een geheim familierecept - wordt hier al jaren geschonken en gedronken. Genoten van je Nobeltje? Fiets of wandel dan door naar het strand bij Hollum. Hier staan je nog twee Amelander activiteiten te wachten: het beklimmen van de vuurtoren én een demonstratie van de historische *paardenreddingboot*[3].

SCHIER-MONNIKOOG

Op het dek van de veerboot gloeit de zon op je gezicht. Terwijl je langs een zandbank vol zeehonden vaart, komt je bestemming dichterbij: Schiermonnikoog. In de middeleeuwen bewoonden monniken dit eiland. Hun lange pijen waren schier, oftewel lichtgrijs. Het grijzemonnikeneiland werd zo Schiermonnikoog.

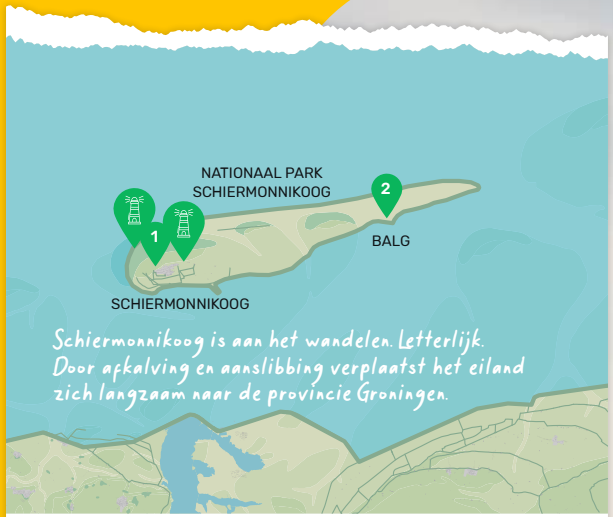

Bezoek voor meer info
visitwadden.nl/schiermonnikoog

Schiermonnikoog was formed by sea storms, wind and drifting sand. This National Park has a vast array of landscapes: dunes, beaches, forests, polders and mudflats. With only one village on the island, cars are superfluous and as a visitor it isn't possible to take the car with you. Cycle or walk to your heart's content. Maybe to De Balg, which is exposed at low tide.

Bekijken: Vogeluitkijkpost Westerplas
Eten & drinken: De Marlijn
Overnachten: Hotel Van der Werff
Cultuur snuiven: Schelpenmuseum Paal 14

Het eiland is gevormd door zeestormen, wind en stuivend zand. En hoe klein het ook is, het is er rijk aan landschappen. Duinen, strand, bossen, polders en wad vormen en kleuren het eiland. Geen wonder dat heel Schiermonnikoog is uitgeroepen tot een Nationaal Park.

Met één dorpje waar nog geen duizend mensen wonen, zijn auto's overbodig. Alleen bewoners mogen hun auto gebruiken, als bezoeker is het niet mogelijk om de auto mee te nemen. Geen zorgen: de fiets en de bus zijn een prima alternatief. Of je gaat lekker wandelend op weg. Zo zie je Schiermonnikoog nèt even anders. In het dorpscentrum loop je bijvoorbeeld onder *een bijzondere poort*[1] door, gevormd door de kaken van een blauwe vinvis die in 1950 gevangen werd door kapitein Klaas Visser.

De rustzoeker wandelt helemaal door naar *De Balg*[2]. Met laagtij komt dit oostpunt van het eiland droog te liggen. Een heuse work-out, maar de lange wandeltocht wordt beloond. Hier, op het breedste strand van Europa, waan je je even alleen op de wereld. Aan de ene kant de Waddenzee, de andere kant de Noordzee en in de verste verte geen mens te bekennen. Wel schelpen, die zijn hier genoeg. Misschien jut je wel een noordkromp, de oudste schelpensoort van het Waddengebied. Soms wel vijfhonderd jaar oud. Daar is oma niets bij.

Jouw herinneringen

Teken een leuke herinnering:

Aan welke persoon denk je nog eens terug?

Waar heb je je over verwonderd?

Welke plekken zou je nog meer willen bezoeken?

Heb je iets geleerd?

Heb je iets leuks meegenomen naar huis?

Welke belevenis vergeet je niet snel?

COLOFON

Redactie:
Susan Apfel, Jelmer Bokma, Aafke Wallie van Dijk, Els van der Laan, Niels Lahuis, Wendy Oude Veldhuis en Zarah Schrijver

Eindredactie:
Wiesje Procee

Fotografie:
Jonathan Andrew, Marleen Annema, Bertil van Beek, Douwe de Boer, Mijke Bos, Peggy Bouwer, Sjoerd Bracke, Cuno de Bruin, Culture Matters, Stella Dekker, Manouk van Deutekom, Hans Jellema, Marcel van Kammen, Marcel Kerkhof, Hans Menninga, Niels Lahuis, Edo Landwehr, Jan Lenting, Holger Leue, Cris Toala Olivares, Bas Meelker, Sebastiaan Rodenhuis, Eliane Roest, Ruben Smit, Robert Veenstra, Videobrouwers, VVV Ameland, VVV Schiermonnikoog, VVV Terschelling, VVV Vlieland, Paulien van der Werf en Simone Wittgen

Ontwerp en Art Direction:
Buenaparte

Illustraties:
Anne Stalinski

Kaartmateriaal:
Landschapstriënnale 2023

Drukkerij:
Dekker Creatieve Media & Druk

Oplage:
40.000 exemplaren

visitwadden.nl/bronvermelding

WADDEN

visitwadden.nl